

KUNST EN TALIGE DIVERSITEIT

Een verhaal van confrontatie en transformatie

Muzische werkvormen, waaronder muziek, drama en beweging, zijn een uitgelezen kans om kinderen een taal in natuurlijke interactie aan te leren. Voor het vak meertaligheid ontdekken leraren in opleiding de meerwaarde van deze werkvormen. Deze aanpak werd in Vlaanderen bekroond met een Europees Talenlabel 2019 voor innovatief talenonderwijs.

KAREN REEKMANS

Vroeg starten met vreemdetalenonderwijs werpt zijn vruchten af als leraren inzetten op impliciet taal leren en taalplezier in een motiverende, authentieke context, zo blijkt uit onderzoek (Hooft et al., 2019). Uit het onderzoeksproject taalCULTuur dat de lerarenopleiding van de hogeschool PXL (Hasselt, Vlaanderen) in 2014 lanceerde in samenwerking met PXL-MAD School of Arts en PXL-Music bleek dat beeld en drama het taalbegrip vergemakkelijken en muziek helpt om taal te memoriseren en al zingend of al rappend te experimenteren met nieuwe klanken (Reekmans et al., 2017). Taal is het middel om de activiteiten aan te kondigen, erover in interactie te gaan en woorden in een rijke context in te oefenen. Bo-

vendien verhogen muzische activiteiten de verbondenheid tussen de kinderen.

De lerarenopleiding van de Hogeschool PXL in Hasselt zet in op muzisch taalonderwijs als mogelijke werkvorm voor de lessen Frans en bij vakdidactiek voor meertalig voortgezet onderwijs en basisonderwijs. Voor het vak meertaligheid verdiepen zowel leraren in opleiding voor het voortgezet, basis- en kleuteronderwijs van de PXL als inkomende Erasmusstudenten zich in muzisch taalonderwijs. De diversiteit in deze sterk heterogene groep is een geschenk maar ook een pittige uitdaging voor de lerarenopleider. Studenten leren dat kinderen op jonge leeftijd intrinsiek gemotiveerd zijn om talen te leren spreken vanuit hun natuurlijke drang sociale relaties aan te knopen met hun omgeving



Koen Vanmechelen, Silence, Cosmopolitan Chicken Project, 2016, incubator, glazen eieren. Foto: Alex Deyaert

Talensensibilisering is een manier om leerlingen via creatieve exploratie intuïtief te laten wennen aan de tonaliteit en andere aspecten van verschillende vreemde talen

(Jaspaert, 2017, geciteerd in Frijns, 2018). In hun zoektocht naar individuele identiteit passen ze zich onbewust aan hun linguïstische omgeving aan. Voor de onderwijspraktijk betekent dit dat leerlingen taal verwerven als deze taal een zekere status heeft binnen hun groep, als ze zich emotioneel veilig voelen in de klas en als ze een sterke vertrouwensrelatie kunnen opbouwen met elkaar en met hun leraar.

Om tot leren te komen is er echter meer nodig dan een veilige leeromgeving. Gezamenlijk gaan we na hoe er in de verschillende Europese regio's wordt ingezet op vroeg vreemdetalenonderwijs en openheid naar andere talen en culturen. We vergelijken de onderwijscontexten

Koen Vanmechelen is een hedendaags conceptueel kunstenaar, geboren in Sint-Truiden. In zijn werk staat bioculturele diversiteit centraal. Vanmechelen is vooral bekend van zijn *The Cosmopolitan Chicken Project*, waarin het kruisen van nationale kippenrassen tot 'kosmopolitische kippen' centraal staat. Bioculturele diversiteit en de daaruit volgende interactie tussen kunst en wetenschap vormen een belangrijk thema in zijn oeuvre.

De kunstprojecten van Vanmechelen zijn een ode aan de culturele identiteit. In zijn *Cosmopolitan Chicken Project* gebruikt hij de 'kosmopolitische kip' als metafoor voor de mondiale diversiteit en reflecteert hij op de kracht van wederzijdse bevruchting. De inzichten over meertalig onderwijs zijn opgebouwd uitgaande van de filosofie van deze kunstenaar. Dit is een bewuste keuze, enerzijds omdat Koen Vanmechelen met een nieuwsgierige, open blik de mondiale diversiteit verkent en anderzijds omdat zijn werk een artistieke metafoor is voor de creatieve oplossingen die we moeten zoeken voor een interculturele dialoog in een meertalige samenleving.

en analyseren aannames door concepten, gedachten en handelingen te duiden met persoonlijke ervaringen en wetenschappelijke inzichten. De interacties tijdens de didactische workshops van het vak meertaligheid tonen sterke parallellen met het werk van Koen Vanmechelen. In zijn project *Cosmopolitan Combat* gaat hij uit van het vermengen van culturele verschillen als levensnoodzakelijk ingrediënt voor de ontwikkeling van ieders persoonlijke identiteit. Zijn werk is een artistieke metafoor voor de creatieve oplossingen die we moeten zoeken voor een interculturele dialoog in een meertalige samenleving. Elke tussentitel in dit artikel is een citaat uit het werk van Koen Vanmechelen.

In den beginne is er de ontmoeting, de vonk en de overdracht

Talensensibilisering is een manier om leerlingen via creatieve exploratie intuïtief te laten wennen aan de tonaliteit en andere aspecten van verschillende vreemde talen om zo een open houding te ontwikkelen ten aanzien van talen en culturen. Het biedt de mogelijkheid om talige en culturele diversiteit te omarmen door te peilen naar hun eigen (meer)talige identiteit en die van hun peers en door gelijkenissen tussen taalsystemen in kaart te brengen. Tijdens de eerste les van het vak meertaligheid stellen de studenten zich voor in hun dominante thuistaal en worden ze aangemoedigd elkaar in deze taal te begroeten en elkaars naam correct uit te spreken. Deze eenvoudige zinnestelsels zijn meteen een uitnodiging om nieuwe woorden te ontdekken in verschillende talen en te reflecteren op de zinsstructuur. Zo eindigt elk zin in het Baskisch steeds met een werkwoord.

Student uit Vlaanderen: 'Mijn naam is Caro.'

Groep: 'Dag Caro!'

Student uit Spanje: 'Me llamo Laura.'

Groep: '¡Hola Laura!'

Student uit Spaans Baskenland: 'Nire izena Ane da.'

Groep: '¡Kaixo Ane!'

Student uit Turkije: 'Benim adım Misra.'

Groep: 'Merhaba Misra.'



Koen Vanmechelen, *Under my Skin*, 2015, veren van de Mechelse zijdekip, een kruising uit het *Cosmopolitan Chicken Project*. Foto: Magali Merzougui



Dit zijn wij, mantel met gekleurde stofjes. Foto: Karen Reekmans

Vervolgens verwoorden de studenten in een taal naar keuze welk lichaamsdeel symbool staat voor de talen die ze spreken. Dit geeft mij als lerarenopleider een beeld van de talige rijkdom waarmee ik verder aan de slag kan tijdens de didactische workshops.

Ik spreek Nederlands met mijn mond, omdat het mijn moedertaal is.

Ik spreek Frans met mijn hart, omdat mijn vriendje Franstalig is.

Ik spreek Italiaans met mijn handen, omdat Italianen veel gebaren maken als ze spreken.

I speak Spanish with my heart, because it's my mother tongue and I love it.

I speak English with my head, because I have to think a lot when I have to interact.

I speak sign language with my hands and my face, because I use hand signs and facial expressions to communicate.

Ten slotte delen ze hun de persoonlijke ervaringen met meertaligheid thuis en op school. Studenten komen te weten wie er thuis een andere taal spreekt dan op school, wie niet langer woonachtig is in zijn geboorteland, wie in het basisonderwijs of voortgezet onderwijs op een meertalige school zat, wie in zijn thuisland zijn docent met de familienaam aanspreekt of eerder met de voornaam. Net zoals in het prentenboek van David McKee over de veelkleurige olifant Elmer, wordt de rijke talige en culturele diversiteit van de groep in kaart gebracht door voor elk (uniek) antwoord van een student een ander gekleurd stofje op een mantel te spelden. Als laatste schrijven ze op een veer wat ze bewonderen aan elkaar en spelden ze deze veer vast op de kleurrijke mantel. Deze oefening is geïnspireerd op het kunstwerk *Under my skin* van Koen Vanmechelen (2012).

Met deze input reflecteren we op incidentele talensensibiliseringsmomenten en leg ik de link met de principes van taalbeschuwend werken in een meertalige omgeving. De focus ligt op gelijkenissen die

De studenten zoeken manieren om hun verhaal expressief te vertellen met ondersteunende gebaren, gezichtsexpressie, stemgebruik en intonatie

verschillende taalgemeenschappen met elkaar verbinden. We bespreken de cognitieve, affectieve en sociale doeldomeinen, respectievelijk het versterken van het metalinguïstisch bewustzijn door taalbeschouwing, de positieve attitude ten opzichte van taaldiversiteit en het welbevinden van meertalige leerlingen dankzij het valideren van thuistalen (Sierens et al., 2018). We gaan kritisch na of er in de verschillende Europese regio's op een vergelijkbare manier wordt ingezet op de Europese richtlijnen voor vroeg vreemdetalenonderwijs.

Vervolgens daag ik de studenten uit om in kleine groepjes een les talensensibilisering uit te werken waarbij iedere student eenzelfde sprookje of een eigen verzonden verhaal in zijn thuistaal vertelt om jonge kinderen gevoelig te maken voor vreemde talen. Ze schrijven het verhaal volgens een vaste structuur in drie delen: een beschrijving van het hoofdpersonage en zijn rituelen, een speciale gebeurtenis die dit ritueel doorbreekt en een onverwacht einde in verschillende talen. De studenten zoeken manieren om hun verhaal expressief te vertellen met ondersteunende gebaren, gezichtsexpressie, stemgebruik en intonatie. Ze exploreren welke gebaren geschikt zijn voor optimaal taalbegrip. Zo hebben Spaanse studenten de gewoonte hevig te gesticuleren en hun stem te verheffen wanneer ze spreken. Als ik hen uitdaag om in het Baskisch verder te gaan, merk je dat ze bewuster op zoek gaan naar eenduidige, expliciete gebaren voor hun boodschap en dat ze bewuster gaan articuleren. Ook ontdekken ze dat de verhaallijn van sprookjes soms wordt herschreven. De verteller respecteert de rode draad van het sprookje, maar houdt ook rekening met de culturele context waarin het sprookje is ingebed. Zo zijn er in Europa meerdere varianten van het sprookje *Assepoester*, waaronder de versies van Perrault en Grimm. In de Vietnamese versie gaan de zusjes Tam en Cam vissen vangen in de rivier en krijgen ze als beloning rode zijde, omdat dit in de oude tijd in Vietnam een zeer luxueuze stof was.

Het ei voorspelt een onbekende toekomst
Taalinitiatie is een vorm van vroeg vreemdetalenonderwijs waarbij kinderen op speelse wijze een vreemde taal

aanleren door natuurlijke interactie in een taalbad. Kinderen trachten de betekenis van ongekende en transparante woorden af te leiden uit de context. De focus ligt op taalbegrip en taalplezier. De studenten maken kennis met de strategieën voor taalinitiatie, zoals het ondersteunen van de boodschap met visuele en auditieve prikkels, het formuleren en parafraseren van korte, eenvoudige zinnen en het beklemtonen van de kernwoorden in elke zin. Vervolgens kiezen ze een prentenboek dat ze voorstellen aan hun *peers*. Ze leggen uit waarom ze de tekst en de illustraties geschikt vinden voor een les taalinitiatie. Ik stimuleer elke student ons zonder pen en papier een aantal woorden aan te leren via interactief vertellen in de thuistaal. Samen brainstormen we over creatieve activiteiten om al zingend of met drama betekenis te koppelen aan de nieuwe taal. Nieuwe woorden en taalstructuren worden gememoriseerd tijdens de verschillende taalspelletjes of muzische activiteiten zoals muziek, beeld, drama en beweging. De natuurlijke verbale en non-verbale interactie heeft voorrang op woordenschatstestjes.

De talige identiteit van de student is opnieuw een hulpmiddel om hun didactische competenties op de proef te stellen. Aanvankelijk hebben studenten het moeilijk om zich deze aanpak eigen te maken. Hun persoonlijke overtuigingen over taalonderwijs, inherent gekoppeld aan hun schoolse ervaringen, hebben een invloed op hun didactisch handelen. Ik vergelijk dit proces met de broedmachine van Koen Vanmechelen, symbool voor strijd en adaptatie, experimenteren, broeden en bevruchten.

Bevruchting komt steeds van buitenaf
In een volgende fase sporen we naar Luik om samen met de studenten van la Haute Ecole de la Ville de Liège een proefles taalinitiatie of talensensibilisering uit te werken. Zo krijgt respectvol communiceren in een vreemde taal ook een emancipatorisch karakter. Studenten ervaren dat taal en cultuur geen barrière zijn voor samenwerking met partners uit Wallonië. Deze proefles geven Vlaamse en Waalse studenten nadien samen in een Vlaamse basisschool. Net zoals in het kunstproject *Cosmopolitan*

Studenten maken kennis met de strategieën voor taalinitiatie, zoals het ondersteunen van de boodschap met visuele en auditieve prikkels

Combat laat dit proces zich niet voorspellen. Het staat symbool voor bevruchting in nieuwe omgevingen die worden opengemaakt en de fragiliteit van ieders identiteit blootleggen. De majestueuze kracht van evolutie is vaak onzichtbaar, maar altijd aanwezig.

In Luik bezoeken we een tweetalige school met immersieonderwijs Nederlands. De studenten leren welke strategieën cruciaal zijn om de leerinhouden over te brengen in een vreemde taal. In de scholen waar wij observeren, wordt er sterk ingezet op interactief lesgeven met een focus op exploreergedrag, gekoppeld aan een procesgerichte begeleiding van groepswork. Tijdens elke les is er aandacht voor talige en niet-talige doelen. Er worden veel open vragen gesteld om na te gaan of de kinderen inzicht hebben verworven in de nieuwe leerinhouden en of ze ook de nieuwe schooltaalwoorden begrijpen. Voor het inoefenen van de leerinhouden volgen we de principes van de taxonomie van Bloom: vaktaal voor nieuwe concepten herkennen, omschrijvingen voor nieuwe inzichten begrijpen, zinnen reproduceren bij het delen van informatie, taal gebruiken in interactie. Taal wordt bijgestuurd naarmate leerlingen de begrippen actief gaan gebruiken. Doordat leerlingen spontaan de neiging hebben de schooltaal in hun hoofd te vertalen naar hun moedertaal, zijn ze snel uitgeput. Studenten observeren hoe de leraar inzet op welbevinden en leren in beweging om de leerlingen betrokken te houden bij de les.

Breaking the cage is setting energy free for future generations

Door toekomstige leraren te laten reflecteren op de didactische strategieën worden ze zich bewust van hun persoonlijke groei. Het échte leren gebeurt tijdens de ervaringsstage. Studenten testen hun nieuwe inzichten uit in de praktijk: interactief voorlezen van meertalige prentenboeken in de bibliotheek, interactief lesgeven in meertalige scholen, muzische workshops geven aan meertalige kinderen samen met studenten PXL-Music en PXL-MAD. Studenten ontdekken het belang van actie-woordwoorden om taal aan te brengen en in te oefenen. Een sterke taalbeheersing is cruciaal om concrete en

heldere vragen te stellen en gepast te reageren op de talige input van de leerlingen. Een zuivere articulatie is onontbeerlijk, omdat kinderen je uitspraak imiteren. Niet alleen taal maar ook achtergrondkennis zijn belangrijk om verbanden te kunnen leggen in een tekst. Focus op muzisch taalonderwijs maakt de lessen betekenisvol.

De verschillen in taalvaardigheid, didactische competenties en talent voor muzische expressie zorgen voor een krachtige kruisbestuiving. De individuele leervragen nopen tot differentiatie in werkvormen en leermaterialen om de verschillende strategieën in te oefenen. In de evaluatie van het vak wordt in de eerste plaats de kracht van authentiek leren als meerwaarde onderstreept. De lat ligt hoog, maar de leerwinst en persoonlijke groei zijn dit ook. Enkel de unieke bundeling van muzische impulsen en talige diversiteit maakt het mogelijk een vernieuwende aanpak van dit niveau te realiseren. Ik ben erg dankbaar dat mijn werk werd bekroond met een Europees Talenlabel 2019. ■

Karen Reekmans is lector-onderzoeker aan de Hogeschool PXL in Hasselt. Ze geeft vakdidactiek vroeg vreemdetalenonderwijs Frans en meertaligheid aan de studenten van de lerarenopleiding PXL-Education. Verder begeleidt ze studenten die stage lopen in het immersieonderwijs Nederlands in Luik en is zij verbonden aan PXL-Research voor praktijkgericht onderzoek over schooltaal Nederlands in meertalige klassen. Meer informatie over de kunstenaar Koen Vanmechelen is te vinden op <www.labiomista.be>.

LITERATUUR

- Frijns, C. (2018). Nederlands als tweede taal: Een onderzoek naar de relatie tussen interactiestijlen en taalverwerving bij kleuters. *Tijdschrift Taal*, 9(13), 4-7.
- Frijns, C. (2019). *De vliegtuigklas: Naar sterk taalonderwijs op de basisschool*. Pelckmans Pro.
- Hooft, H., Gobyn, S., & Branden, K. van den. (2019). *Vroege start? Een analyse van interventies en maatregelen voor effectief vreemdetalenonderwijs*. Steunpunt Onderwijsonderzoek.
- Reekmans, K., Roden, C., & Nauwelaerts, K. (2017). *Vertaalde verbeelding: Muzische inspiratie voor taalstimulering in de meertalige klas*. Garant.
- Sierens, S., Frijns, C., Gorp, K. van, Sercu, L., & Avermaet, P. van. (2018). The effects of raising language awareness in mainstream and language classrooms: A literature review (1995-2013). In C. Hélot, C. Frijns, K. Van Gorp, & S. Sierens (Red.), *Language awareness in multilingual classrooms in Europe: From theory to practice* (p. 21-85). De Gruyter Mouton.
- Vanmechelen, K. (2012). *Combat*. De Mijlpaal.